

Alfred Schneider

NA KRAJU OSTAJE TAJNA

Pojam tajne u teologiji Karla Rahnera*

U ovom predavanju ne promatramo Rahnerovo djelo u širinu, nego pokušavamo ući u njegovu središnju misao, usvojiti je i nekako se s njome poistovjetiti. Samo se tim putem otvara ispravno shvaćanje i uvjerljiva interpretacija egzistencijalnih spoznaja. Teologija tajne sadrži svakako jednu od najegzistencijalnijih, za život najplodnijih spoznaja u opusu Karla Rahnera.

1. Kri tična pitanja i razmišljanja

Čovjek danas svijet oko sebe doživljava kao gustu, neprobojnu mrežu zakonitosti. Bog je nedohvatljiva tajna onkraj te mreže, bez veze sa stvarnošću koja nas okružuje. Svijet postaje sve manje božanski, sve manje numinozan i sadržajan, sve više predmetan i kontingentan, sve bezvredniji, objekt manipulacije. U svijesti današnjih ljudi nastaje tjeskobna situacija: konkretnu, ustaljenu religiju s mnoštvom izreka, zakona, propisa i običaja sve manje doživljavaju kao glas toga dalekog Boga, kao izraz njegove volje, kao put spasa. Sve je u toj religiji odviše antropomorfno. To se u prvome redu tiče dogmatike. Ona izgleda kao skup umjetno složenih rečenica, rezultat zamršene ljudske dijalektike koja sputava čovjekovu spremnost da se pokloni nepoznatom Bogu.

Iz ovih zapažanja rada se presudno pitanje: kako se jedna tajna nepoznatog Boga, što je svaki čovjek u sebi sluti, odnosi prema mnogim tajnama, istinama, katoličke vjerske nauke? Ne bi li bilo moguće sve njihovo mnoštvo shvatiti kao izdanke samo jedne velike tajne? Zar vjerska nauka, kada govori o svojim tajnama, zaista mora davati tako zamršen

* Neposredni izvor ovog predavanja članak je K. Rahnera »Ober den Begriff des Geheimnisses in der katholischen Theologie«, *Schriften zur Theologie* IV, Benziger 1960, 5. izd. 1967.

dojam? Možda je ona u biti ipak jedinstvo neizmjernog bogatstva i punine? Pođe li nam za rukom da je tako doživimo, dobit će i čovjek novo lice: biće koje stoji pred bezimеноm tajnom i klanja joj se. Adoro te devote latens deitas, klanjam ti se smjerno, tajni Bože naš. Pokušajmo!

Polazimo od uobičajenog pojma tajne, kako je prisutan u tradicionalnoj fundamentalnoj teologiji i dogmatici i kako ga pretpostavljaju dokumenti crkvenog učiteljstva osobito Prvog vatikanskog sabora. Taj pojam ima tri značajke. Prvo, tajna se odnosi prema razumu. Vjerske istine, ili bolje, izreke o vjerskim istinama su tajne jer nadilaze razum. Drugo, o tajni se govori u pluralu; postoje mnoge tajne, tajnovite izreke. Treće, tajne su nešto privremeno, jednom će prestati, bit će otkrivene. Ovom pojmu tajne odgovara školski pojam objave. Prema njemu, objava je priopćenje vjerskih istina, istinitih izreka. Rahner ne zabacuje taj pojam tajne i pojam objave, nego postavlja niz pitanja kojima želi pokazati njihovu nedostatnost, otkriti im dublju dimenziju i vratiti pastoralnu plodnost.

Školski pojam objave opterećen je stanovitim verbalizmom. Težište mu je u riječima koje objava izgovara priopćujući nam vjerske sadržaje, a zanemaruje objavu kao Božje djelovanje. Pitamo li kako Biblija shvaća objavu i kako prikazuje njezinu konkretnu povijest, vidjet ćemo da nam Bog priopćuje istine, ukoliko na nama djeluje. Objava je u prvome redu Božje djelovanje i događaj. Bog nam po milosti najprije mora dati sposobnost da slušamo i čujemo ono što će govoriti riječima. Svojom milošću on nam daruje stvarnost, o kojoj govore riječi objave. Riječi su samo pratnja i tumačenje onoga što se ontički u nama događa kada primamo tu stvarnost. Shvaćen ovako, biblijski, pojam objave svakako je širi i obuhvatniji od onog tradicionalnog. Ne protivi mu se nego ga nadopunjava.

Sličnu jednostranost nalazi Rahner i u baštinjenom pojmu tajne. Slabost mu je u tome što se sav usredotočio na razum. Tajna je ono što nadilazi razum. Razum bi sve htio prozreti i znati, svime zavladatai, ali pred tajnom mora stati. No, je li razum mjerodavan, da se prema njemu jedino kroji pojam tajne? Ne postoji li neko izvorno jedinstvo ljudskoga duha, izvornije i dublje od razlike među pojedinim njegovim moćima? Nije li tajna usmjerena prema toj iskonskoj stvarnosti? Ako je tako, onda je presudan odnos volje i slobode prema tajni. Možemo li uopće govoriti o tajni dok ne uočimo taj odnos? No počnimo s razumom.

Što je to razum? Školska teologija pretpostavlja da je razum duševna moć koja po svojoj biti želi steći evidenciju, uvidjeti, prozreti, dokazati istinitost stvari. O objavljenim istinama razum ne može steći evidenciju, one ga nadilaze. Nadilaze ga tako dugo «dok hodočastimo, daleko od Gospodina — donec peregrinamur a Domino», kako veli Prvi vatikanski sabor. Zato je u svojem pristanku uz vjersku istinu, uz tajnu, razum ovisan o svjedočanstvu izvana. Rahner pita nije li taj pojam tajne odviše uzak. Razum je svojstvo duha, a duh je usmjeren na apsolutnu transcenciju. Cilj je njegova dinamizma neograničen. Ako je tako, onda ra-

zum nije u prvome redu moć da se pročita ono što je ograničeno, nego sposobnost da se prihvati, prigrlji neograničeno, tj. tajna ukoliko je tajna. Ali u tom slučaju tajna nije nešto privremeno, nego iskonsko i trajno. Biti bez tajne, kretati se na razini površinskih očevidnosti, pročitati, dokazati, znati, nije li to možda privremeno stanje stvorenoga duha dok ovdje na Zemlji pabirči po mrvicama istine. Neće li to stanje jednom proći, a na njegovo mjesto stupiti radikalna blizina tajne, pristanak uz nju kao takvu, uranjanje uz njezinu neprolaznu vrijednost. Možda pravo znanje i nije ništa drugo nego težnja za nesagledivim i neizrecivim, sposobnost da se u nedokučivom nađe vlastito ostvarenje, a ne vlastita privremena granica, kojoj se hoćeš-nećeš moraš podvrgnuti.

Uz ova pitanja nadovzeuje Rahner tri razmišljanja koja će ga povesti prema dubljem i plodnijem pojmu tajne. On najprije zapaža da tradicionalna školska teologija, govoreći o tajni, začudo nije vodila računa o vjerskoj istini da je Bog neshvatljiv za svaki stvoreni um, te ga neizmerno nadilazi čak i u stanju blaženog gledanja («visio beatifica»). U blaženom gledanju neće Bog postati proziran, ljudski ga um neće prozreti, nego će upravo njegova neizmerna neshvatljivost i nedokučivost biti to, što ćemo neposredno gledati. Ako je tako, onda Božja tajanstvenost nije granica koja na našu žalost postoji, nego beskraj u koji ćemo ući, da bude sadržaj naše spoznaje i predmet naše blažene ljubavi. Neposredno gledanje Boga ulazak je u radikalnu blizinu neizrecivog i bezimenog kao takvog. Kad Apsolutnoga i Jednostavnoga budemo posjedovali u neposrednoj blizini njegova bića, neće više biti razlike između onoga što o njemu shvaćamo i onoga što još ostaje neshvaćeno. Gledati Boga znači biti zahvaćen tajnom i kao takvu je zahvatiti. Vrhovna aktualizacija spoznaje nije dakle uklanjanje tajne ili njezina redukcija nego konačni pristanak uz nju, počivanje u njezinoj neposrednoj životvornoj blizini.

Do iste spoznaje dovodi nas pitanje u čemu je bit duha. Duh je transcendencija. Dok obuhvaća svoj neposredni predmet, on se diže nad njega, pruža se prema nedohvatljivom i apsolutnom. Di li je to apsolutno mrak ili svjetlo? Svejedno je shvatimo li ga kao božanski mrak u njegovoj nedokučivosti ili pak kao božansko svjetlo od kojega sve ostalo dobiva svjetlo. U svakom je slučaju to apsolutno i nedohvatljivo upravo u svojoj nedohvatljivosti ono izvorno. Duh živi od njega, a ne od pojedinačnih, omeđenih, proniknutih predmeta. A što je onda tajna? Tajna nije granica koju treba prekoračiti da bi se duh smirio, nego je ona njegova prava domovina, a počivanje u tajni njegov pravi i vrhunski dinamizam.

Treće razmatranje polazi od izvornog jedinstva spoznaje i ljubavi. Spoznaja i ljubav ne stoje statički jedna kraj druge u čovjekovu duhu, nego se međusobno prozirniju. U jedinstvu svojih moći duh je jedan. Spoznaja postoji samo zato da se preraste, dovrši i nestane u ljubavi. Ona postiže svoj cilj u onome što ne može shvatiti niti sebi podvrgnuti, nego mu se može i mora pokloniti. Vrhunac je spoznaje da se prihvati ono što

je veće od nje same i da mu se preda u ekstazi ljubavi. Na tom stupnju razum više ništa ne prosuđuje, ništa ne razumije, ništa ne zna, ne svladava niti uklanja ono što zovemo tajna, nego u njoj definitivno počiva. Zadnju riječ u kršćanstvu nema spoznaja nego ljubav, jer spašeni smo po ljubavi, a ne po spoznaji. Zadnji pokret čovjekova duha mora biti ono isto čime je otkupljen, naime ljubav. Dok je ovdje, na putu, razum ovu činjenicu može prihvatiti, a može je i odbaciti. Može odbiti da se pokori višem od sebe, da prihvati tajnu koja se ne razumije nego ljubi i u tom protestu sam u sebi izgorjeti vatrom očajnika. A može se i predati tajni, prihvatiti nadmoć ljubavi i tim predanjem doći do vlastite punine.

2. Tražimo novi pojam tajne

Dosadašnja razmatranja dovela su nas u blizinu tajne. Pokušajmo joj sada naznačiti sadržaj. Polazimo od čovjeka koji stoji pred tajnom. Mogli bismo možda početi i s druge strane. Obično se pretpostavlja da Bog za sebe ne može biti tajna, jer je on »*nóesis noeseos*«, spoznaja nad spoznajama, apsolutno svjetlo, sam sebi posve prisutan. U to ne možemo sumnjati. Ipak smijemo pitati: ako tajna nije puka negativnost i granica, nego uključuje u svojem pojmu pozitivnost, zašto bi onda bila nespojiva sa savršenom spoznajom kakvu ima Bog? Možda je upravo konstituira, tako da i Božja spoznaja u analognom i eminentnom smislu ima neki odnos prema tajni. Možda je i Bog za sebe tajanstven. U to se vrtoglavo razmatranje ipak nećemo upuštati nego promatramo tajnu u odnosu prema čovjeku. A što je čovjek?

Čovjek je biće usmjereno prema tajni. Ta usmjerenost konstituira njegovu bit u naravnom i u nadnaravnom redu. Već smo rekli da tajna nije nešto privremeno, što će se kasnije raspršiti, kao što se raspršuje tama, nego da bitno određuje odnos između stvorenog duha i Boga. Čovjeka možemo definirati kao »biće tajne«. Tajna ga tvori i dovršava. Njegova konačna punina bit će trajna otvorenost prema tajni. No kako da odredimo tajnu?

Počnimo s transcencijom stvorenog duha. Transcenciju shvaćamo kao usmjerenost prema apsolutnom, neograničenom. Prema neograničenom su usmjereni svi čovjekovi duševni čini, kakav god bio njihov neposredni predmet. Prema neograničenom on se u svojoj spoznaji i u svome htijenju diže i pruža. Čovjekovu transcenciju, neograničeni cilj njegova duhovnog dinamizma možemo tek naknadno opisivati, a nikad izravno pogledom uhvatiti. Iskonski pokret čovjekova duha nije isto što i naknadni opis toga pokreta. Naknadnom refleksijom i opisom ne možemo ga adekvatno izraziti. Sve naše znanje o Bogu, kakvo god ono bilo, ima korijen u iskustvu naše vlastite transcencije, u činjenici da sami sebe nadilazimo. Ono izvire iz naše nezasićenosti. U svim našim iskustvima i spoznajama, čime god se one neposredno

bavile, na neizrečen je način prisutan cilj našega duhovnog dinamizma. No što je taj cilj i kako izgleda? Rahner ga naziva »das Woraufhin der transzendentaler Erfahrung«. Ponirući u vlastito transcendentarno iskustvo, motreći gibanje i pravac toga neograničenog poleta našeg duha, naziremo ove značajke njegova cilja.

Prije svega velimo: cilj je našeg dinamizma *be z i m e n*. Ne možemo ga imenovati. Svako ime omeđuje, ograničuje. Neizmjerni se horizont ničim ne da* omeđiti. Možemo o njemu razmišljati, pronalaziti mu imena, ali svako ime koje mu dajemo živi od iskustva bezimenoga. Nazovimo ga neizmjernim. Ali ni tako mu nismo dali jedno između mnogih imena nego smo ga upravo time nazvali bezimenim. »Bezimeni« je ime koje označuje njegovu iskonsku radikalnu razliku od svega imenovanoga.

Druga značajka: cilj je naše transcendencije *n e o g r a n i č e n*. Možemo reći i neizmjeran. Neograničeno je zadnje mjerilo prema kojemu se mjeri i unutar kojega se razlikuje sve što možemo mjeriti i ograničavati. Zadnja se mjera ničim drugim ne može mjeriti. Ona je zadnji horizont koji obuhvaća sve naše horizonte. Nema drugoga šireg horizonta unutar kojega bismo mogli prepoznati granice ovog zadnjeg. To je neizmjerina udaljenost koja sve nadilazi upravo zato što bivstvuje u nedohvatnoj daljini.

Treće: taj bezimeni i ograničeni cilj apsolutno je *n e p o d v r g n u t* bilo kakvom raspolaganju. Sve drugo normira, a sam ne podliježe nijednoj normi ni mjeri. Odbija od sebe u neizmjernu daljinu svaki pokušaj da mu pristupi s mjerom, s pojmom. Ničem nije podvrgnut, a svemu je prisutan tako da sve sebi podvrgava. Čovjek koji je svojom logikom i ontologijom razapeo mrežu pojmova stječe lažan dojam da u tu mrežu može uhvatiti i ovu mjeru nad svim mjerama, da joj može dati mjesto unutar svojega sistema, pa njome raspolagati i njome mjeriti ostale stvari. No, na žalost — ili na sreću — nije tako. Kad čovjek razapne koordinatni sistem svojih apriornih kategorija, osjeća odjednom da njima ne raspolaže, nego da je on sam taj nad kojim se obavlja mjerenje i raspolaganje.

Četvrto: bezimeni i neograničeni cilj naše transcendencije prisutan nam je u modusu odsutnosti. *N e d o s t u p a n* je. Daje nam se tako da nam se uskraćuje. Doživljavamo ga kao šutnju, kao daljinu. U našem svagdašnjem iskustvu on je samo uvjet za shvaćanje ograničenih stvari. Izravan pogled na nj nije nam dan. Nedostupni omogućuje sve ostale spoznaje, u njegovu svjetlu nastaju kategorije našeg spoznavanja. On sam ostaje, bar u ovoj zemaljskoj situaciji, neizmjerano daleko. Šutke usmjeruje naš pogled prema drugim stvarima.

I na kraju: cilj je naše transcendencije *s v e t*. Transcendencija koja prema njemu teži transcendencija je slobode i ljubavi. Sve što u izvornom i strogom smislu nazivamo svetim jest u njemu. Sveto je bezimeno, neograničeno, nedostupno, ničem ne podvrgnuto, a svime raspolaže. Neograničeno se smije zvati samo svetim, jer nas upućuje na našu granicu i pokazuje se kao beskonačan cilj naše ljubavi. Pred njim se polet duha pre-

tvara u klanjanje i molitvu. To »Sveto« zovemo tajna ili, bolje, sveta tajna. Riječ tajna je ovdje na izvoru i na svojem pravom mjestu.

Zaključimo ovu refleksiju. Promatrajući dubine i pokrete našeg duha, otkrili smo: cilj mu je bezimen, neograničen, ničem ne podvrgnut, nedostupan, svet-sveta tajna. Time, dakako, nismo postavili definiciju tajne. Tajna je primaran pojam pa se ne može definirati, nego tek iskonskim iskustvom dokučiti. A to znači da je čovjek u svojoj biti biće svete tajne. Upućen je na nju, oduvijek se njome bavi, pa i onda, upravo onda, kad je zaposlen prozirno bližim, obuhvatljivim, neotajstvenim predmetima. Sveta tajna nije nešto što će on, ako bude imao sreće, također jednom u životu susresti pa se onda njome pozabaviti. Čovjek živi uvijek i svagdje od svete tajne, pogotovu kada toga nije svjestan. Svjetlost njegove svijesti temelji se na nedokučivoj tami tajne. Blizina svagdašnjih stvari uvjetovana je nedostupnom daljinom tajne. Sloboda kojom raspolaže izvire odatle što sveta tajna raspolaže njime. Bog mu se daje kao sveta tajna.

Pogledajmo, međutim, čovjeka ukoliko je uzdignut milošću. Po milosti je usmjeren na blaženo gledanje Boga. Milost i nije ništa drugo nego ili blaženo gledanje Boga ili ontološka pretpostavka toga gledanja. U blažnom gledanju ostvaruje se takva neposrednost čovjeka s Bogom da mu više neće biti potrebno predmetno, kategorijalno znanje o Bogu kakvo mu ovdje na Zemlji posreduju stvorene stvari. Bog će mu biti neposredan. No to ne znači da će Bog u toj neposrednosti prestati biti sveta tajna. Bog i u blaženom gledanju nadilazi svaki stvoreni um, ostaje neshvatljivi Bog. Neshvatljivost nije tek negativna rubna pojava Božjega bića, skut njegove haljine, nego označuje njegovu bit, jer izvire iz njegove apsolutne jednostavnosti. Milost čovjeku ne obećava da će tajna jednom biti uklonjena, nego usađuje u njega sposobnost da uđe u slatku apsolutnu blizinu tajne. Tajna se ne dokida nego se upravo kao takva daje.

Čovjek putnik može se varati s obzirom na Božju tajnovitost. Budući da on, dok je na putu, svetu tajnu doživljava samo u modusu nedostupne daljine, može misliti da će, kad prestane nedostupna daljina otpasti i tajna kao takva. Ono što ne dohvaća svojim plošnim znanjem, ništa mu ne znači. Sve mora proračunati, pročitati, prozreti, sve bi htio analizom rastaviti u dijelove, pa ne može shvatiti kako je bujna punina Božje neshvatljivosti, koliko govori njezin blaženi sadržaj, govori, iako se nikada ne može do kraja izgovoriti, iz-reći. Kad ne bi bilo tako, Božja bi neizmjernost bila puka praznina, odsutnost stvarnosti. Spoznaja Boga, na koju smo po milosti usmjereni, svjetlost je i gledanje, ali u isto vrijeme posjedovanje nedokučive, neshvatljive tame, posjed tajne kao takve. Ovo dvoje: gledati Božje svjetlo i biti blažen u posjedovanju Božje tame, dvije su strane jednog te istog zbivanja, dva naziva jedne te iste stvarnosti. Oboje raste u upravnom, ne u obrnutom razmjeru.

Rekli smo da nam je sveta tajna, dok smo ovdje na Zemlji, prisutna u modusu nedostupne daljine. Spoznajemo je samo uz druge predmete

spoznaje, a sve u njezinu svjetlu. U blaženom gledanju svetu tajnu neće-mo spoznavati tek uz druge stvari, nego u njoj samoj, izravno. Ona neće biti tek okvir i uvjet za spoznaju stvorenih stvari, nego će sama biti blaženi cilj naše spoznaje. Neće se više davati u modusu nedostupne daljine, kao ovdje na putu, nego u modusu radikalne i apsolutne blizine. No neće prestati biti tajna. Doživljavat ćemo je kao izravnu prisutnost bezime-noga, neograničenoga, nedostupnoga, svetoga.

Milost je, kako vidimo, blizina neprolazne tajne. Zove se milost jer svetu tajnu unosi u iskustvo i čini da je više ne možemo zaboraviti, mimo-ići, previdjeti. U blaženom gledanju, na koje nas milost uzdiže, bit će dakako mnogo toga što sada zovemo vjerskom istinom, tajnom, u svojoj tajnovitosti dovršeno, jer će nam samo sobom svijetliti. Neće više trebati riječ svjedoka koji jamči za istinitost Božjih istina. Ali time one neće izgubiti značaj tajanstvenosti, neće prestati biti otajstvene, neće se razliti, ni rastočiti u dvodimenzionalnost do kraja prozretog, banalnog, neotajstvenog. Istinu Presvetog Trojstva nećemo »uvidjeti«, nego ćemo Ga »gle-dati«, »motriti« u njegovoj božanskoj neshvatljivosti. To će biti vrhunac spoznaje koja je jedno s bezuvjetnom ljubavi prema božanskoj tami i je-dina čista blaženost, prava hrana jakih. Tako dugo, međutim, dok ovdje na Zemlji visinu spoznaje mjerimo po tome koliko smo nešto uvidjeli, proračunali, tako dugo dok mislimo da je spoznaja koja analizira, redu-cira, izvodi i raspolaže veća nego prihvaćanje božanske neshvatljivosti, da je više nego blaženo predanje sjaju nedostupne tame, dok tako misli-mo nismo ništa shvatili o tajni, ni o milosti ni o slavi.

Počeli smo ovo razmatranje kod subjekta kojem je tajna upućena, kod čovjeka u njegovoj naravnoj i nadnaravnom milošću uzdignutoj transcendenciji. Došli smo do tajne kakva je u sebi: bezimena, neograni-čena, ničem ne podvrgnuta, nedostupna, sveta. Više se o njoj ne može reći. Možemo tek dodati nekoliko iskrica, koje iz tog središta obasjavaju naš život. Prvo, tajna je u svojoj neshvatljivosti ono, što se samo po sebi razumije. Sveta tajna je cilj svih pokreta našeg duha, ona sve nosi, sve-mu, pa i onom najsitnijem, svagdašnjem, blizom daje svjetlost i smisao. Sve što razumijemo, razumijemo po svetoj tajni, nju jedinu razumijemo po njoj samoj. Ona je sama po sebi razumljiva. A to znači, da s njom već sada živimo u povjerljivom prijateljstvu i oduvijek je ljubimo. Ona je naša prava domovina i jedina sreća. Duhu koji je zreo i svjestan sebe ništa nije prisnije nego šuteći motriti, motreći diviti se i uvijek nanovo otkrivati ono što već posjeduje. Ništa ga više ne usrećuje nego ponizna svijest da njegovim pitanjima nema kraja, jer je on sam neprestano oba-sjan pitanjima ljubavi. Drugo, tajna može čovjeka, dok je na putu razdra-žiti, jer ga sili da napusti sitnu kuću svoje prividne jasnoće i sigurnosti, tjera ga da izađe u noć. Čovjek je neprestano pred dvojmom: ili se ba-citi u beskrajnu pustolovinu s neshvatljivim ili se ogorčeno ukopati u svoj tijesan, zagušljiv stan. Onome koji se prepusti tajni, te ponizno i s ljubavlju uđe u njezin svijet, ona je jedini mir i vječno svjetlo.

Sve bi ovo moglo izgledati kao smiona spekulacija, da se ne nalazimo na širokoj struji crkvene predaje. Osobito nam je dragocjeno svjedočanstvo istočnih Otaca. Neprolaznu tajnu oni slave kao blaženstvo. Prema Dioniziju Areopaghi, čovjek na najvišem stupnju života i spoznaje ulazi u tamu u kojoj se nalazi Bog. Nespoznavanje je, prema Maksimu Konfesoru, spoznavanje iznad svakog uma. Grrgur iz Nise veli: ulaziti u Svetinju nad svetinjama znači biti obuhvaćen božanskom tamom. Slično govori i sv. Toma Akvinski: »intellectus noster divinam substantiam non adaequat — naš um ne obuhvaća božansku bit«. I još izrazitije: »illud est ultimum cognitionis humanae de Deo, quod sciat se Deum nescire — vrhunac je ljudske spoznaje o Bogu znati da Boga ne poznajemo«. To pogotovu vrijedi za blaženo gledanje: upravo ono što o Bogu budemo znali, bit će spoznato u svojoj neshvatljivosti. U zrenju tajne kao takve neće više biti razlike između onoga što o Bogu znamo i onoga što nadilazi svako znanje. Kad Božja tajanstvenost bude na vrhunski način spoznata, bit će i ljudska spoznaja na svojem cilju.

3. Koliko ima kršćanskih tajna?

Dosadašnja razmatranja nameću nam zaključak: kršćanske vjerske istine u svojoj mnogostrukosti nisu dodatak jednoj tajni nego njezini izričaji. Vjerske istine utoliko su tajne i hrana našega duha, utoliko su odgovor na njegovu iskonsku težnju ukoliko sudjeluju u velikoj tajni bezimenoga, nedokučivoga i svetoga. Ne treba dokazivati pastoralnu važnost ove činjenice. Ako pojedine vjerske istine u svijesti kršćanina ne budu obuhvaćene jednom pratajnom i u njoj ukorijenjene, dat će dojam zamršene ljudske dijalektike koja bi htjela znatizeljno zaviriti u nedostupnost tajne, nasilno je razotkriti i razvodniti njezinu svetost. A ipak, svrha vjerskoga znanja nije ta da obogati ljudski um pa ga time opteretiti i napokon šatre svojim obiljem, nego mu je svrha da čovjeka dovede do tihog poklona neprolaznoj tajni.

Kako dakle da shvatimo međusobno jedinstvo kršćanskih vjerskih istina, otajstava i njihovu vezu s pratajnom o kojoj smo dosad govorili? Koja su to otajstva i koliko ih ima? Pitanje o njihovu broju ima smisla. Bog naime ne objavljuje tajne vadeći iz svoje riznice koliko upravo htjedne, nego nam on u njima priopćuje sebe, tajnu nad tajnama. To pak znači da broj i međusobni odnos kršćanskih tajni počiva na strogoj zakonitosti i ne može se po volji mijenjati. Tražeći odgovor na ovo pitanje, Rahner ne polazi deduktivnim putem od apstraktnog pojma tajne nego od kršćanskih istina, kako nam ih vjera predlaže. Te istine ili otajstva zovemo »mysteria stricte dicta«, tajne u strogom smislu riječi, jer nadilaze svaki stvoreni um. Pretpostavlja se kao samo po sebi razumljivo da takvih tajni ne može biti na području stvorenoga svijeta nego samo na području Božje stvarnosti i Božjeg odnosa prema stvorenome biću.

Već na prvi pogled vidimo da su Presv. Trojstvo i utjelovljenje Sina Božjega tajne u strogom smislu riječi. U taj najuži red tajni spada svakako i blaženo gledanje Boga, »visio beatifica« i milost koja to gledanje priprema i omogućuje ili, jednom riječi, pobožanstvenjenje stvorenoga duha po milosti i gledanju. Sve ostale vjerske istine svode se na ove tri ili iz njih nužno proizlaze. Spomenimo dvije najizrazitije. Euharistija odnosno realna prisutnost Isusova pod prilikama kruha i vina zamisliva je samo na temelju sjedinjenja Sina Božjega s ljudskom naravi. Takozvane soteriološke istine svode se na otajstvo utjelovljenja uz pretpostavku da između utjelovljenoga Sina Božjeg i ljudskoga roda postoji solidarnost i zajednička povijest. Ostaju dakle tri tajne u strogom smislu riječi: Trojstvo, Utjelovljenje, Pobožanstvenjenje čovjeka po milosti i slavi. Dijelimo ih u dvije skupine: s jedne strane, otajstvo tro jedinog Boga u sebi, a, s druge, dvije tajne njegova sjedinjenja sa stvorenjem, tj. sjedinjenja u utjelovljenju i milosti.

Po čemu su ove istine naše vjere tajne u strogom smislu riječi? Za Presv. Trojstvo to ne treba dokazivati. Ako uopće postoje tajne, onda one postoje na području nutarnjega Božjeg života. Kad Bog ne bi sam u sebi bio tajna, ne bi mogao biti temelj bilo kojoj tajni, ne bi tajne uopće postojale. Između utjelovljenja Sina Božjega, s jedne strane, i pobožanstvenjenja čovjeka po milosti i slavi, s druge, postoji ova sličnost: u oba se slučaja radi o odnosu Boga prema stvorenoj stvarnosti na temelju tzv. quasiformalne uzročnosti. Quasiformalna se uzročnost razlikuje od tvorne uzročnosti. Kad Bog stvaralačkim činom vrši tvornu uzročnost, onda on uspostavlja nešto različito od sebe. Kada se po utjelovljenju i milosti Bog daruje stvorenju, onda on ne stvara ništa novo nego sa svojim stvorenjem ulazi u novo jedinstvo, u odnosu prema tom stvorenju »vrši« on quasiformalnu uzročnost.

Da Bog sama sebe može priopćiti stvorenju i postati s njime na nezreciv način jedno, odnosno da ograničeno biće može s neograničenim ući u životno jedinstvo, to čini neshvatljivost utjelovljenja i milosti. Po tome su ove dvije istine u strogome smislu riječi tajne. Gdje god se radi o samopriopćenju Božjem po quasiformalnoj uzročnosti, tamo počinje apsolutna tajna, jer tamo Bog ulazi na područje ograničenoga kao sudionik njegove sudbine. Bog se u ovim dvama otajstvima priopćuje stvorenju kao apsolutna blizina i kao nedokučiva tajna. Zbog toga smijemo reći da su otajstvo utjelovljenja i otajstvo milosti i slave radikalna provedba onoga što smo nazvali pratajnom: Bog sam kao sveta i neprolazna tajna u modusu nedostupne daljine i u modusu radikalne blizine.

Otajstvo utjelovljenja i otajstvo milosti promotrili smo paralelno, pod vidikom njihove formalne uzročnosti. Moglo bi se postaviti i pitanje njihova međusobnog odnosa, njihove organske srodnosti. Tada treba reći da iz hipostatskog sjedinjenja Božje riječi s jednom ljudskom naravi nužno slijedi milosno uzdignuće svih ljudi, jer ta jedna narav pripada čovječan-

stvu, solidarna je s njime. I obratno: milosno uzdignuće ljudskoga roda ontološki je moguće samo na temelju hipostatskog sjedinjenja. Vidimo dakle da ove dvije tajne — utjelovljenje i milost — nisu samo međusobno slične, nego su u svojem temelju jedno: Bog se priopćuje stvorenju, poklanja mu se, izlazi iz sebe u nešto različito od sebe, i to tako da on to različito od sebe postaje.

Na pitanje kakva je unutrašnja veza između tajne trojedinog Boga u sebi i tajne njegova samopriopćenja stvorenju po utjelovljenju i milosti, Rahner odgovara glasovitom postavkom o identičnosti imanentnog Trojstva, tj. trojedinog Boga kakav je u sebi i spasopovijesnog Trojstva, tj. trojedinog Boga kako se u povijesti spasa objavljuje i priopćuje. Ova Rahnerova tvrdnja pokrenula je mnoge rasprave, naišla na protivljenje i nesporazume. No, ako je pravo shvatimo, može ona na neslućen način oploditi doživljaj tajne u našem životu. Ta postavka naime ne kaže ništa drugo nego to da se Bog, izlazeći iz sebe i priopćujući se stvorenju, vlada troosobno. Svako njegovo djelovanje na nama kroz povijest spašenja nosi pečat njegove trojstvenosti. Iz toga pak slijedi da se za shvaćanje Presvetoga Trojstva možemo mirno prepustiti svojem iskustvu Isusa i njegova Duha. Bog, vječni i apsolutni izvor svega, susreće nas kao Otac — Bog, koji je postao sudionik naše povijesti te u njoj djeluje, susreće nas kao Sin — Bog koji nam se daruje, a mi ga primamo kao dar, susreće nas kao Duh Sveti. Svaka od triju božanskih osoba uspostavlja s nama odnos koji je samo njoj svojstven, jer je objava njezine uloge unutar Trojstva i njezine osobne vlastitosti. Kad ne bi bilo tako, onda se uopće ne bi moglo shvatiti blaženo gledanje božanskih osoba što ćemo ga jednom imati. Gledat ćemo naime svaku božansku osobu u njezinoj različitosti od drugih osoba, i to na temelju našeg različitog odnosa prema svakoj od njih. Zato taj odnos moramo već sada imati u obliku pripreme po milosti.

Otajstvo Presvetog Trojstva pokazuje nam onog istog Boga »u sebi« kakav se u dva samopriopćenja, u Sinu i u Duhu očituje »za nas«. U kršćanstvu postoje stoga tri tajne, ni više ni manje — kao što u Bogu postoje tri božanske osobe. Te tri tajne kažu: Bog nam se daje po Isusu Kristu u svojem Duhu kao bezimena, nedokučiva, daleka i neizrecivo bliza, sveta tajna. To je pratajna trojedinog Boga i ujedno najdublja tajna našeg bića u kojem On oduvijek živi po spoznaji i ljubavi.

AM ENDE BLEIBT DAS GEHEIMNIS

Zusammenfassung

Geheimnis ist der zentrale Begriff in der Theologie von Karl Rahner. Im vorliegenden Aufsatz versucht der Verfasser die Gedanken Rahners in eine Sprache umzusetzen, die bisher wenig Aufnahmefähigkeit für das Erbe Rahners fand. Er verfährt in drei Schritten gemäß dem grundlegenden Aufsatz den Rahner im IV Band seiner *Schriften* 1960 veröffentlichte. Kritische Fragen und Überlegungen zeigen, daß der Begriff des Geheimnisses in der herkömmlichen katholischen Fundamentaltheologie wenn auch nicht falsch so doch mangelhaft ist, weil er einseitig an die Ratio gebunden, das Geheimnis als etwas vorläufiges, das einmal durchschaut und beseitigt wird, betrachtet. Im zweiten Schritt wird ein neuer Begriff des Geheimnisses erarbeitet, der dem alten nicht widerspricht, ihn aber entscheidend vertieft und vervollkommnet. Von der transzendentalen Erfahrung des menschlichen Geistes ausgehend entdeckt Rahner: das unausgesprochene Ziel, »das Woraufhin der menschlichen Transzendenz« ist das Namenlose, das Unabgrenzbare, das Unverfügbare, das Unzugängliche, das Heilige. Dieses heilige Geheimnis gibt sich dem Menschen »solange wir fern vom Herrn pilgern« im Modus der Abwesenheit, des Schweigens und der Ferne, im Jenseits schenkt es sich uns im Modus der radikalen Nähe, es bleibt aber Geheimnis und gerade deshalb bleibende Seligkeit des menschlichen Geistes. Auf die Frage, wie sich die vielen Aussagen der katholischen Glaubenslehre zu dem einen Geheimnis verhalten, antwortet Rahner: sie sind keine Zutaten, sondern Aussagen des einen Urgeheimnisses. Konkret bedeutet dies, daß es nur drei Mysterien des Glaubens im strengen Sinne des Wortes gibt, alle anderen folgen aus diesen drei: das Geheimnis des dreieinigen Gottes in sich und zwei Geheimnisse seiner Selbstmitteilung an die Kreatur gemäß den zwei Sendungen der göttlichen Personen, nämlich das Geheimnis der Menschwerdung und das Geheimnis der Gnade und der Glorie. In diesen Mysterien teilt sich Gott als das absolute heilige Geheimnis der Kreatur mit und zwar nicht im Modus der abweisenden Ferne sondern im Modus der radikalen und unmittelbaren Nähe. Daß Gott sich durch Jesus Christus in seinem Geist, wie er in sich ist, uns mitgeteilt hat, das ist das bleibende selige Geheimnis unseres Glaubens.